

İnsanın Dinden Beklentisi

<"xml encoding="UTF-8?>

Ayetullah Cevadi Amuli

İnsanın dinden beklentisi nedir?

Cevap:

"İnsanın dinden beklentisi" çağdaş dünyada dini düşüncenin karşı karşıya bulunduğu ve sorguladığı en önemli konulardan biridir. Örneğin şu sorular sorgulanmaktadır: İnsanın dine ihtiyacının delilleri nelerdir? İnsanın din dışında temin edemeyeceği ne tür eksiklikleri vardır?

Acaba din, insanın tüm işlerini idare etmek için midir, yoksa bazı işleri insani ilim ve akla mı bırakılmıştır? Acaba tüm işler dini olabilir mi, yoksa bazı işler asla dini olamaz mı? Acaba din sadece değersel ilkeleri mi beyan etmektedir, yoksa ilmi ilkeleri de ele almakta mıdır?

Acaba dinin, insanın manevi ve uhrevi hayatı için bir takım programı olduğu gibi, dünyevi ve toplumsal işleri düzenleme ve yürütme için de belli bir programı var mıdır, yok mudur?

Acaba din sadece teklifi ve vaz'i hükümleri mi beyan etmektedir, yoksa ahlak ve duyguları kontrol noktasında da bir yorumu var mıdır? Acaba eğer toplum ilmi ve akli açıdan gelişir ve ilmi ve akli ilerlemeyle bir çok ihtiyaçlarına cevap bulacak olursa, dine olan ihtiyaç ortadan kalkar mı ve bu durumda insani ilim ve akla müracaat yeterli midir?

Bu ve benzeri bir çok sorular insanın dinden beklentisi hususunda söz konusu edilecek ve incelenecektir. Lakin bundan önce çağdaş dünyada bu soruların ortaya atılmasının ve tartışılmasının nedenlerine, tarihi akışına ve kelam ilmindeki konumuna işaret edeceğiz ve daha sonra da insanın dinden beklentisi konusunun temel ilkelerini beyan etmeye çalışacağız.

18. asırdan öncesine kadar filozoflar ve bilginler, din bilimcilerin görüşlerini değerlendirecek, özellikle de Allah'ın varlığını ispat delilleri ve diğer itikadi meseleler hakkında bazısını kabul ediyor, bir kısmını da ıslah veya red ediyorlardı.

Ama insan hayatında dinin yeri hakkında açıkça veya resmi olarak asla konuşmuyorlardı. Hatta Machiavelli[1], Hobbes[2] ve John Locke[3] gibi kimseler bile dinsizliği kınıyor, mahkum ediyorlardı.

Ama 18. asırda aniden, önceki yılların aksine din ve dinin kökenleri hakkında şüpheler icat edildi. Din ve dinin kaynakları için dünyevi köken bulmaya çalıştılar.

Din ile ilgili olarak da, toplumların hakikatine bakmaksızın, sadece insani temel ihtiyaçlardan birini temin ettiği sebebiyle yöneldiği inançlar düzeni olarak farklı görüşler beyan etmeye koyuldular.”[4]

Bu şüphe ve zanların kökeninin ilim ve din çatışması ve bu çatışması ve bu çatışmanın nasıl halledileceği mi, yoksa hümanizm ve insan merkezli düşünceler ve insanın Allah ve göklerden bağımsızlığı iddiası mı, hermeneutik[5]

teorisi ve hermeneutiğin dini metinlerin anlayışıyla irtibatı mı, yoksa genel anlamda din ile ilgili olarak böyle teoriler ortaya atmasına insanın akli ve ilmi ilerlemenin mi neden olduğu her ne kadar açıklığa kavuşmamış olsa da, kesin olan gerçek şu ki bu konu 18. asırda din ile ilgili tepkilerin ortaya çıkmasıyla birlikte söz konusu edilmiştir.

Ama doğuda ve İslam'dan önce insan hayatında dinin konumunun reddedilmesi görüşü, Hind Brahmanlarından[6] kaynaklanmıştır. Brahmanlar, nübüvveti inkar ediyor ve şüpheye düştükleri için Peygamberlerin gönderilmesinin aklen imkansız olduğuna inanıyorlardı.

Ama İslam'ın zuhurundan ve kelam ilminin ortaya çıkışından sonra, İslam kelamcıları genel nübüvvet alanında insanın dinden beklentisi konusunu da incelemeye koydular. Zira genel nübüvvet hususunda bağımsız akıl hükmünce insanın vahiy ve risalet olmaksızın mutlu bir hayata sahip olmayacağı ispat edilmektedir.

Şimdi de insanın dinden beklentisi meselesinin düşünsel temellerini ele almamız uygun olur.

İnsanın Dinden Beklentisi Konusunun Düşünsel Temelleri

Her bileşik hakikati tanımak o bileşiğin cüzlerini ve parçalarını tanımaya bağlıdır. Dolayısıyla önce "din", "beklenti" ve "insan" kelimelerinin açıklığa kavuşması gerekir.

1-Din ve Çeşitleri

Dinden maksat, inançlar, ahlak, kanunlar ve icrai hükümlerden oluşan bir ekoldür. Hedefi ise insanı saadete ulaştırmak için kendisine kılavuzluk etmektir. Bu anlamda din, iki kısımdır: Beşeri din ve ilahi din.

A-Beşeri Din

Beşeri din, inanç, ahlak, kanunlar ve hükümlerden oluşan ve beşerin kendi düşüncesi ile kendisi için meydana getirmiş olduğu bir ekoldür. Bu açıdan bu din, söz konusu istek bağlamında, beklentilerini gidermektedir.

O insanın isteklerine esir olup bir kuklası konumundadır. Zira insan, bütün kanunları ve hükümleri kendi lehine düzenlemekte ve kendisine hiçbir yükümlülük getirmesine izin vermemektedir.

Başka bir ifadeyle kendisini din icat etmek için yetkin gören bir insan, aslında rububiyet iddiasında bulunmaktadır. Bu insanın ilahı ve mabudu, nefساني istekleridir. Bu açıdan sadece nefsanî isteklerini temin edecek bir din ortaya çıkarmaya çalışmaktadır.

" Şimdi sen, kendi hevasını ilah edinen ve Allah'ın bir ilim üzere kendisini saptırdığı, kulağı ve kalbi üzerine mühür vurduğu ve gözü üstüne de bir perde çektiği kimseyi gördün mü? Artık Allah'tan sonra ona kim hidayet verecektir? Hala hatırlayıp kendinize gelmez misiniz?"[7]

Beşeri Dinin Mesajları

İnsanın istekleri esasınca vücuda gelmiş olan bir dinin şüphesiz bir takım sonuçları vardır. Bu sonuçlarından bazısına işaret etmek istiyoruz:

A-Sorumluluktan Kurtulmak

Eğer beşer bir din düzenlemek ve ortaya çıkarmak isterse, her insan, kendi bedensel ve ruhsal strüktürü esasınca düşündüğü ve amel ettiği için "De ki: «Herkes kendi karakterine (fıtratına) göre davranır.

O halde yol olarak kimin daha çok hidayete erdiğini Rabbiniz daha iyi bilir.»"[8] eğer nefsanî isteklerini ilah edinmişse, ortaya koyduğu din de onun nefsanî isteklerinden ve bencilliğinden oluşan bir dindir. Herkim nefsanî istekleri esasınca amel edecek olursa asla kendisini sorumlu görmez. Aksine rububiyet iddiasında bulunur ve "yaptıklarından sorulmaz"[9] ayetinin reel bir örneği olduğunu düşünür.

Yaptıkları şeylerden hesap verme endişesi taşımaz. Böyle bir insan kendisini kanunların üstünde görür ve bu nitelik esasınca hiçbir kimse ve şey karşısında sorumluluk hissini taşımaz, özgür olduğunu düşünür.

Bu açıdan sadece kendi isteklerini hak ve güzel olarak düşünür ve onunla amel eder. Oysa böyle bir insan, şu ayetin reel bir örneği konumundadır: "«Onların, dünya hayatındaki bütün çabaları boşa gitmişken, kendilerini gerçekte güzel iş yapmakta sanıyorlar.»"[10]

Yani batıl bir iş yaptığı halde, doğru bir iş yaptıklarını sanmaktadırlar. Oysa Kur'an-ı Kerim bütün insanları sorumlu kabul etmektedir. Bu ister Peygamber ve ister Peygamber'in ümmeti olsun, hiç fark etmez. " Hiç şüphesiz kendilerine peygamber gönderilenlere soracağız ve kesinlikle peygamberlere de soracağız."[11]

B-İlahi Din Karşısında Tepki

Bizzat din üretmeye teşebbüste bulunan bir insan, ilahi din karşısında tepki gösterir, bu dine karşı bir savaş başlatır ve sonuçta onu yalanlar veya o ilahi dini getiren elçiye katleder.

Nitekim Kur'an-ı Kerim bu konuda şöyle buyurmuştur: "Hiç şüphesiz İsrail oğullarından söz aldık ve onlara peygamberler gönderdik. Onlara ne zaman nefislerinin hoşuna gitmeyen bir şeyle bir peygamber geldiyse, bir kısmını yalanlarlar ve bir kısmını da öldürürlerdi." [12]

2-İlahi Din

İlahi din, Allah'ın beşerin hidayeti için göndermiş olduğu inançlar, ahlak, kanunlar ve icrai hükümlerdir. Böylece insan, bu yüce öğretiler ışığında nefsanî isteklerini kontrol altına alabilir ve kendi özgürlüğünü temin edebilir.

Allah'a inanan bir insan, kendisini Allah'ın kutsal zatının rububiyeti altında gördüğü için ilahî ayetler esasınca amel ederek, direnerek ve sebat göstererek gerçek hedefine ulaşmaya çalışır. "

Şüphesiz: «Bizim Rabbimiz Allah'tır» deyip sonra dosdoğru bir istikamet tutturanlar (yok mu); artık onlar için korku yoktur ve onlar üzülmeyeceklerdir de." [13]

Zira insanın hakikatini ve ihtiyaçlarını tanıyan tek din ilahî dindir. Din, insanın bütün boyutlarıyla beklentilerini temin etmek için kamil ve çok boyutlu bir proje ortaya koymaktadır.

Hatırlatma

İnsanın dinden beklentisi konusunda göz önünde bulundurulan din de ilahî dindir. İlahî dinler arasında en kamil olan din ise, şüphesiz İslam dinidir ve peygamberlerin sonuncusu olan Hz. Muhammed'in (s.a.a) getirmiş olduğu dindir.

İslam dini en kamil şekilde beşerî toplumun ilmi düşüncesine ve pratik motivesine kılavuzluk etmektedir.

Beklenti ve Çeşitleri

İntizar (beklenti) kelimesi bazen ihtiyaç ve bazen de bir beklenti anlamındadır. İhtiyaç anlamındaki bir intizar, din ve dindarlıktan daha öncedir. Ama beklenti anlamında bir intizar, dinî kabul ettikten sonradır.

Yani insan dini kabul ettikten sonra dinden hangi beklentiler içinde olabilir ve din insanın hangi arzusunun ve ümidini temin etmektedir.

İhtiyaç anlamında bir intizarın yorumu şudur ki insanın bir takım ihtiyaçları vardır ve din bu ihtiyaçları temin etmeye çalışmaktadır.

Doğru ve Yalan Beklenti

İntizar (beklenti) iki çeşittir: Doğru ve hak olan intizar ile, batıl ve yalan olan intizar. Nitekim susuzluk da iki türdür: Yalancı ve gerçek susuzluk.

Yalancı beklenti, Kur'an'ın ifadesiyle "ummiyye" kelimesiyle ifade edilmiştir. Şeytan da insana bu yalan beklentileri telkin etmekte ve bu beklentilerle oyalamaktadır. "«Onları mutlaka saptıracağım, muhakkak onlara boş kuruntular kurduracağım, onlara develerin (etleri haram olsun diye) kulaklarını yarmalarını ve Allah'ın yaratışını (dinini) değiştirmelerini emredeceğim» dedi.

Kim Allah'ı bırakıp şeytanı veli edinirse şüphesiz açık-tan açığa hüsrana uğramıştır." [14] Ama gerçek olan beklenti, insanın varlıksal gerçekleriyle de uyumlu ve ahenkli olan bir beklentidir.

Tıpkı Allah ile görüşme beklentisi gibi. Bazı dualarda Allah'ı, "gayet'ul-müna" [15] olarak çağırırmaktayız. Bazen de, "ey ariflerin arzularının nihayeti!" [16] diye çağırırmaktayız.

Aynı şekilde insanın cennete girme beklentisi de doğru ve reel beklentilerinden biridir. Bu beklentisi iman ve salih amel durumunda temin edilmektedir. Müslümanların veya kitap ehlinin özel bir kuruntusu değildir.

" Bu (ilahi vaat), sizin kuruntunuza ve kitab ehlinin kuruntularına göre değildir. Kim kötülük yaparsa cezasını görür, kendisine Allah'tan başka ne veli ve ne de yardımcı bulur." [17]

Beşeri hak ve batıl beklentilerin varlığı, insanı usta bir şekilde tanımayı gerektirir. Bu tanıma sayesinde insan, beklentileri birbirinden ayırt eder, doğru olan beklentilere cevap verir.

Nitekim gerçek susuzluğu yalancı susuzluktan ayırt etmek de uzman bir doktorun görevidir.

İnsanın gerçek beklentilerini yalancı beklentilerinden ayırt etmek ise ilahi dinin görevidir.

Din insanın gerçek beklentilerini, yalancı beklentilerinden ayırt etmektedir ve insana gerçek beklentilerini elde etme yolunu göstermektedir.

Bazı kimseler, insanın dinden beklentisini, insanın dine müracaat etme sırrı olarak yorumlamışlardır. Nitekim eskiden kelim âlimleri şöyle demişlerdir: "İnsanın neden dine müracaat etmelidir." Bu yüzden kelim âlimlerinin çoğu şöyle demiştir: "Nimet sahibine şükretmenin ve muhtemel zararı önlemenin farz oluşu bizleri dini tanımaya, dini kabullenmeye ve içeriği ile amel etmeye zorlamaktadır."

Asıl ve Fer'i Beklentiler

İnsanın gerçek beklentileri iki çeşittir: Asli beklentiler ve fer'i beklentiler.

İnsanın asli beklentileri inançlar eksenindedir. İnsan kendi hakikatini anlamalı, tanımalı, kendisinin ve evrenin yaratıcısını bilmeli, kendisine insanın hakikatini anlatacak, yaratıcısını kendisine kabullendirecek, yaratıcının isimlerini, sıfatlarını celal ve cemal niteliklerini kendisine beyan edecek ve insan ile Allah ilişkisinin niteliğini izah edecek bir din ve mektebin zarureti kabullenmelidir.

İnsanın fer'i beklentileri ise, insani toplumun iktisadi gücünü, sağlık gereksinimlerini ve ahlaki sorunlarını karşılayacak bir eksen etrafında odaklanmaktadır.

Tuhev'ul-Ukul'da nakledilen bir rivayete göre bir kimse temiz bir elbise ve vakarlı bir görünümle Medine'ye geldi. Asr-ı Saadet Müslümanlarından bazıları bu kimseyi görünce, "Bu adam pek de akıllı!" dediler.

Peygamber-i Ekrem şöyle buyurdu: "Susun! Akıllı kimse Allah'ı bir olarak kabullenene (şirk koşmayan muvahhit) kimsedir." [18] Yani akıllılık ve zekilik güzel elbise giymek demek değildir. Aksine akıllılık tevhid iledir. Akıllı kimse de muvahhit kimsedir.

İnancın insanın beşerin gerçek beklentisi, ahlak, sağlık ve ekonominin ise insanın fer'i beklentileri olduğunun delili şudur: "İnsan sürekli olarak kendisinin iç ve dışından haberdar olan Allah'ın huzurunda olduğuna,

Allah'ın insanı kendisinden daha iyi bildiğine, bu bilgi ve bilinci yok olması imkansız bir yerde kaydettiğine ve bu bilgi ve bilincin ürünlerinin, derk edilmesi çok zor olan başka bir alemde zuhur ettiğine inanacak olursa bu bilgi ve bilinç sahibi karşısında salt teslimiyet içine girmekten başka bir çare bulamaz.

Kıyamete inanan ve kıyametin din hakikatinin gerçek zuhur yeri olduğuna iman eden bir kimse, yaptığı fiillerinde zulüm, karaborsacılık vb. çirkinliklere bulaşmaz.

Zira önünde, hakikatinin derk edilmesi oldukça zor olan bir kıyamet vardır ki Allah bu söz konusu kıyamet hakkında şöyle buyurmaktadır: " Hesap gününü sana bildiren şey nedir? Yine hesap gününü sana bildiren şey nedir?"[19]

Fena ve kamil insan mertebesine ulaşmayan kimse asla bu kıyametin hakikatini derk edemez. Bu kıyamete gök ve yer bile tahammül etmekte zorlanmaktadır. "Saatin (kıyametin) ne zaman demir atacağını (gerçekleşeceğini) sorarlar.

De ki: «Onun ilmi yalnızca Rabbimin katındadır. Onun zamanı geldiğinde O'ndan başkası açığa çıkaramaz. O (ortaya çıkışı), göklere de yere de ağır gelmiştir. O size ansızın gelecektir. Sanki sen onu biliyormuşsun gibi sana soruyorlar.

«De ki: Onun bilgisi ancak Allah'ın katındadır; ama insanların çoğu bilmezler.»[20] Dinin reel varlığının içinde tecelli edeceği kıyamettir bu. Yani insanın artık orada ahlaki, iktisadi, sağlık vb. tüm sorunları kendiliğinden çözüme kavuşmaktadır.

Hatırlatma:

Burada beklentiden maksat evvela doğru ve reel beklentidir; gerçek olmayan ve yalancı beklenti değil. İkinci olarak hem ihtiyaç ve hem de umma anlamında beklentinin her ikisi de irade edilmiştir. Üçüncü olarak dinin temin etmeyi hedeflediği beklenti, hem asil ve hem de fer'i beklentidir.

Dinin tanımını yaptıktan, sınırlarını beyan ettikten ve beklentiyi ve çeşitlerini yorumladıktan sonra, şimdi de tartışılan konunun üçüncü bileşik ögesini, yani insan meselesini ve insanın ne olduğu hususunda beyan etmeye koyulacağız.

İnsanın ne olduğunu, varlığını, insanın cisim ve ruhtan terkiibinin niteliğini tanımak; ruhun soyutluğunu ve ruhun maddi cisimle ilişki niteliğini bilmek; insani asıl kemali, bu kemale erişme yolunu bu kemale kılavuzluğu, insanın varlık alemi ve fenomenleriyle ilişki türlerini tanımak, insanı tanıma bağlamında söz konusu edilen çok önemli meselelerden sayılmaktadır.

Bu işleri ve ilkeleri teşhis etmeni en iyi yolu, Kur'an-, Kerim'de insanın yaratıcısı olan Allah'ın kelimından istifade etmektedir. Zira Kur'an, insanın hidayeti ve tekamülü için nazil olmuştur. Dolayısıyla bu tür hususlarda açık bir şekilde beyan etmiştir.

Kur'an'a Göre İnsanın Hakikati

Allah-u Teala Kur'an-ı Kerim'de insanın tümüyle fakirlik ve ihtiyaç içinde bir varlık olduğunu beyan etmiş ve insanın gerçek anlamda bir bağlaç ve varlıksal yoksunluk içinde olduğunu bildirmiştir. Yani insanın tüm varlığı Allah'a bağlıdır.

[21] İnsan kendini fakir ve bağımlı görececek olursa, ihtiyaçsızlık ve zenginlikten ibaret olan Rabbini de tanır. "Kendini tanıyan Rabini tanır." [22]

Nitekim Allah da insanı kendi halifesi olarak adlandırmaktadır. İnsan Allah'ın halifesi olduğu niteliğini anlamak için de Allah'ı tanıma zorunluluğu içindedir. Zira halifesi olduğu varlığı tanımadan halifeyi tanıyabilmek mümkün değildir.

Zira insan Allah'ın halifesidir ve Allah hakkında bir marifet hasıl olmadıkça, Allah'ın halifesi olma niteliği de açıklığa kavuşamaz.

Kur'an-ı Kerim insanın varlıksal kitabını iki makamda yazmış bulunmaktadır. Birinci makamda

insanın kimliğinden söz etmektedir. Kur'an insanın yaygın şekilde "düşünen hayvan" diye tanımlanmasına karşılık onu "ilahi boyuta sahip bir canlı" olarak tanımlar.

Yani insan öyle bir canlı varlıktır ki hayatı ilahi boyutunda tecelli etmiştir. İnsanın ilahileşmesi ise ilahlık zuhurunda erimesi ve fenaya ermesidir. İnsanın bu hüviyet ve kimliği, değişmez bir niteliğe sahiptir.

Zira insan ehlen-i takvim, en güzel şekil ve surette yaratılmıştır. Dolayısıyla insan en güzel şekilde yaratıldığı için ne Allah insanı değiştirmektedir ve ne de Allah'tan gayrisi insanı değiştirme imkanına sahiptir. Zira hiç kimsenin insanı bu şekilde bir değiştirme gücü yoktur. [23]

Kur'an insanı nereden geldiğini ve nereye gideceğini bilecek ve dünya hayatında ne yapması gerektiğini anlayacak bir şekilde yaratılmıştır.

İkinci makamda ise Kur'an insanın hayat ve ilahi boyutundan ibaret olan melekuti cevherinin gelişim ve açılım niteliğinin ve aynı şekilde insanın bu varlıksal kemallere ulaşım yollarını beyan etmektedir. Yolu kat etmenin zorluk ve kolaylığı ile yol göstericisi ve yol kesicisinin nitelikleri hususunda gerekli açıklamalarda bulunmaktadır.

Kur'an'a göre insan tevhidi bir fıtrata sahiptir, Allah'ın emanetçisidir ve de akıl ve derk sahibi bir varlıktır. Bu özelliklere sahip olan bir insan kendi varlıksal cevherini tanımalıdır. İnsanın saadet ve mutluluğu varlıksal cevherinin açılım ve gelişiminde gizlidir.

Bu varlıksal cevher, insanı gerçek bir manada tanıyan bir varlık, yani Allah tarafından ortaya konan bir program sayesinde açılım ve gelişim gösterebilir. Bu program ise ilahi dinin ta kendisidir.

İşte bu ilahi din, insanın varlıksal boyutlarını ve ilişki niteliklerini kuşatarak hayata geçmektedir. Konunun düşünsel temellerini, yani din beklenti ve insan meselelerini açıklığa kavuşturduktan sonra gelecek bölümde şu hakikati açıklığa kavuşturmaya çalışacağız ki insanın dininden beklentisi açıklama metotları nelerdir?

Acaba konuyu çözüme kavuşturulmasında din içindeki kaynaklara mı saviilmek gerekir, yoksa

din dışı kaynaklar da bir zaruret mi arzeder. İkinci durumda din dışı kaynaklar hangileridir. Acaba bu din dışında kalan kaynaklar akli kaynaklar mıdır, yoksa tecrübi mi (empirik), şühudi mi veya tarihi mi?

[1] 1469-1527 yılları arasında yaşamış olan İtalyan düşünürü Machiavelli'nin, devletin ya da devlet adamının, özellikle dış ilişkiler söz konusu olduğunda, ülkesinin yararına olabilecek her eylem ve hareket tarzının meşru olduğunu,

amacın aracı meşrulaştırdığını dile getiren politik ilkesi ya da her türlü ahlâk ilkesini hiçe sayan siyasi görüşü. Ulusal devlet düşüncesinin ilk büyük temsilcisi olan Machiavelli, devleti dini temellerinden koparmış ve devletin herhangi bir amaç ya da idealin aracı olmadığını söylemiştir.

Devletin kendi içinde bir amaç olduğunu, devletin egemenlik için var olduğunu öne süren filozof, her şeyin, egemenlik amacını gerçekleştirmek için bir araç olduğunu, İnsanların değerli bulduğu her şeyin, bu amaca hizmet ettiği ölçüde iyi ve değerli olup çıktığını, yöneticinin, devletin egemenliğini tesis edebilmek için her yola başvurabileceğini belirtmiştir

[2] 1588-1679 yılları arasında yaşamış ve daha çok siyaset felsefesi alanındaki görüşleriyle ün kazanmış olan İngiliz düşünür. Temel eserleri: De Corpore Politico

[Politik Toplum Üzerine], De Cive [Yurttaşlık Üzerine], De Corpore [Cisimler Üzerine], De Homine [İnsanlar Üzerine], Elementa Philosophiae [Felsefenin Unsurları] ve Leviathan. Temeller Bilginin kaynağı ve sonuçları itibarıyla empirik olduğunu, tüm bilgilerimizin temelinde duyuların, duyudeneyinin bulunduğunu, zaman ve mekanın yalnızca hayali tasarımlar olduğunu,

felsefenin ise sonuçlardan nedenleri, nedenlerden de sonuçları çıkarsama faaliyetine karşılık geldiğini öne süren Hobbes, yaşadığı süre içinde, biri entellektüel, diğeri siyasi olan iki devrime tanıklık etmiştir.

Bu devrimlerden siyasi olanı, yani mutlak monarşinin parlamenter demokrasinin temsili kurumlarıyla sınırlandırılması söz konusu olduğunda, Hobbes tam bir karşı devrimcidir. Buna karşın entellektüel devrim yani Ortaçağın tanrımerkezli ve Aristotelesçi dünya görüşünün bırakılarak, yeni doğa bilimleri, mekanik açıklamanın ve deneysel yöntemin benimsenmesi söz konusu olduğunda, o tam bir devrimcidir.

Uygun ve gerekli politik kurumların insan doğasıyla ilgili gerçek ya da olgulardan, insan doğasıyla ilgili bu olguların da evrenin doğasıyla ilgili olgulardan çıkarsallacağı birlikli bir bilim görüşü geliştirmeyi amaçlamış olan Hobbes da felsefesinde, tıpkı bir rasyonalist gibi, geometrinin yöntemini benimsemiştir, zira geometri,

ona göre, kesin a priori birkaç ilkeden çıkarsanabilir olup, bilgi veren sonuçlardan, önermelerden meydana gelmektedir. Felsefeyle bilim arasında bir ayırım yapmayan, felsefesi,

bilimsel yöntemin kapsamını kişilere ilişkin araştırmayla siyaseti de içine alacak şekilde genişletmekten meydana gelen Hobbes, her problemin ilke olarak doğa bilimlerinin yöntemleriyle çözülebileceğine inandığı doğa bilimlerinin yöntem ve araştırmalarının kişileri ve siyaseti açıklamak için de kullanılabileceğini savunduğu için pozitivist bir düşünür olmak durumundadır.

Politik felsefesi: İşte buradan, etik anlayışından hareketle geliştirdiği siyaset felsefesinde, karşı devrimci bir tavrı benimseyen, yeni yeni ortaya çıkıp büyük bir hızla gelişen burjuvazinin tarafını tutmayan Hobbes, bu alandaki büyük ününü sözleşmecî devlet anlayışıyla mutlak iktidarı sağlam bir temele oturtmasından almıştır.

Başka bir deyişle, Hobbes'ta mutlak iktidar, kralların Tanrı'dan aldıkları yetkiye değil de, doğrudan doğruya bireylerin çıkarlarına dayandırılmıştır. Hobbes'ta devlet insanların korunmaları için sözleşmeyle meydana getirilmiş yapay bir yaratık olup, onun siyaset felsefesindeki çıkış noktası doğal insandır. İnsanların doğal yaşama halindeyken,

altın çağda yaşamayıp, cehennem hayatı içinde olduklarını savunan, bu dönemde eşit ve özgür olan insanların birbirleriyle sürekli bir savaş içinde olduklarını öne süren filozof böyle bir durumda gelişme ve uygarlığın ilerlemesinin beklenemeyeceğini söylemiştir.

Buradan çıkışın tek yolu, insanların bir sözleşmeyle kendi sınırsız özgürlüklerine son vermeleri, bir üçüncü lehine haklarından vazgeçmeleridir. Hobbes'a göre onların sözleşmeyle yarattıkları bu yapay insan,

bu ejderha, onları temsil edip yönetecektir. O, bu yüce egemen gücün söz konusu ejderhanın, insanların yaptıkları sözleşmeyle bağlanmış olmadığını söylemiştir. Topluma karşı hiçbir

yükümlülüğü olmayan ejderha ya da devletin çok geniş yetkileri vardır.

Gerek hukuk, gerek din, gerekse mülkiyet, kısacası her şey sınırsız yetkilerle bezenmiş bu üstün güce bağlı olmak durumundadır. Hobbes'a göre, hukukun tek bir kaynağı (vardır, bu kaynak da, egemen ve üstün gücün iradesidir.

Mülkiyet de, egemen gücün verdiği bir ödünden başka bir şey değildir. Buna göre, sözleşmeden önce, herkesin her şey üzerinde hakkı vardı, ama gücü gücüne yeteneydi. İşte mülkiyet güvenliğini getiren devlet, gerektiği zaman, mülkiyeti dilediği gibi düzenleyebilir.

Ona göre, devlet olmadan, mülkiyetin anlamı yoktur. Aynı durum, din için de geçerlidir. İnsanların aynı anda iki efendiye birden hizmet edemeyeceğini söyleyen Hobbes, iç barışı sürdürebilmenin tek yolunun, devlet başkanının aynı zamanda kilisenin de başkanı olması, dini de denetimi altında tutması olduğunu söylemiştir

[3] John Locke. İngiliz deneyciliği ya da empirizminin kurucusu olan ünlü filozof. 1632-1704 yılları arasında yaşamış olan Locke'un temel eseri, İnsan Anlığı üzerine Bir Deneme'dir.

Doğuşuncılığa karşı çıkan Locke, insanın bilgiye temel olan malzemeyi sonradan deney yoluyla kazandığını söyler. Bilginin kaynağı konusunda empirist olan Locke biri dış deney, diğeri de iç deney olmak üzere,

iki tür deney bulunduğunu söyler. Dış deneyde, insan beş duyu yoluyla dış dünyadaki şeyleri tecrübe eder; insan zihni, burada tümüyle alıcı olup, pasif durumdadır. İç deneyde ise, insan varlığı,

kendi zihninde, kendi iç dünyasında olup bitenleri tecrübe eder. İnsan zihnindeki tüm ideler, işte bu iki kaynağın birinden ya da diğlerinden gelir. İnsan zihnindeki tüm ideler, basit ideler ve kompleks ideler olmak üzere, iki başlık altında toplanabilir. Basit ideler, duyularımız aracılığıyla kazanılmış olan idelerdir.

İnsan zihni bu basit ideleri birbirleriyle çeşitli şekillerde birleştirdiği zaman kompleks idelere sahip olur. Locke, bilginin söz konusu yetilerin algı yoluyla kazanılan basit ideleri işleminin sonucunda ortaya çıktığını savunur.

Ve bilgi, idelerin birbirleriyle olan bağlantısına ve uyuşmasına ya da birbirleriyle uyuşmayıp, birbirlerini kabul etmemelerine ilişkin algıdan başka bir şey değildir. Locke,

1. doğrudan ve aracısız olarak bilincinde olduğumuz şeylerin, nesnelerin bizatihi kendileri değil de, zihinlerimizdeki ideler olduğunu,

2. idelerimizin deneyden türetilmek durumunda olduğunu, aksi taktirde anlamlı bir içerikten yoksun olacağını,

3. genel bir önermenin sezgisel bakımdan ya da kanıtlama yoluyla kesin olmadıkça, gerçek anlamda bir bilgi olamayacağını kabul ettiği için, bilginin kapsamını oldukça daraltır.

O, bir empiristtir ve dolayısıyla bilgide deneye önem verip, empirik olmayan ilkelerden türetilmiş mantıksal bir sistemin bize gerçekliğin resmini hiçbir şekilde veremeyeceğini kabul eder [4]
İdeoloji, s. 98109

[5] Hermeneutics. Bilgi sosyolojisinin sosyoloji içindeki yerini de-ğerlendirirken çok yakın bir sahadan, yorumlama'dan da (hermeneutics) bahsetmek gerekir. Yorumlama, aslında bir metoda ve teoridir.

Hermeneutics'in Türkçe'deki kelime karşılığı "tefsir ilmi; dini kitapları tefsir ilmi" olarak verilmektedir. İncil metinlerinden an-lam çıkarmakta kullanılmıştır.

Günümüzde, sosyal bilimlerde genel olarak teori ve pratiğin, özel olarak da hareketlerin ve metinlerin üre-tildikleri sosyal çevrenin zaman ve mekân şartları dikkate alınarak değerlendirilmesi, yorumlanması ile ilgili bir alan olmuştur. Yorum-lama, bilgi sosyolojisinin köklerini temsil eden metotlardan biridir.

Bir açıdan ona kaynaklık ettiği kabul edilmekle birlikte aralarındaki başlıca fark bilgi sosyolojisinin bir teori olması ve bilginin sosyal o-larak üretilebilirliğini vurgulamasıdır.

Ancak, yorumlamanın bir me-todolojik teori olması sebebiyle, yine bilgi sosyolojisi çerçevesinde ele alındığı takdirde pozitivist metodolojiye alternatif yaklaşımların bazı temellerini oluşturması mümkündür.

Nitekim, sosyal olayların yine bu olayları adlandıran kendi terimleriyle anlaşılacakları artık metodolojinin temel kabullerindendir. Yorumlama, günümüzün bilgi sosyolojisiyle birlikte metodolojik hataların giderilmesi konusunda yararlı olabilir. Özellikle pozitivist felsefenin sosyal bilimlerin her sahasındaki izleri hâlâ sürmektedir.

Oysa yorumlamanın temelde serd ettiği yaklaşım, sosyal olayları gerek tarihî boyutlarında, gerekse ha-lihazırdaki durumlarını, kendilerini açıklamalarına müsait tarzlarda ele almayı gerektirmektedir.

Ancak, pozitivist araştırma metotları son yıllarda gözden düşmesine rağmen, onun yerine problemleri gideren yeni alternatif metotlar henüz tam olarak ikâme edilememiştir. Çün-kü, sosyal bilimciler arasında ne fikir birliği sağlanabilmiş ve ne de sosyal realiteyi aydınlatıcı metotlar ihdas edilebilmiştir.

Hans George Gadamer'in Truth and Method adlı eserinin 1960 yılında yayınlan-masından yirmi yıl kadar sonra, Hermeneutics, felsefe ve kültürel a-nalizlerde merkezi konu olmuştur. Gadamer tarafından geniş bir ala-na hermeneutic görüşlerin temelleri yayılmak istenmiştir.

Bunlar, ana hatlarıyla insanın sadece üretilmiş olan dünya görüşünü referans ala-rak onun misaliyle belli bir hareketi, belli bir görünümü tanıyabilece-ği ve yorumlayabileceği şeklindedir.

Bu proses aslında, geçici, daimi düzenlemeye maruz ve hiç bir zaman da tamamlanamayacaktır. Sos-yal bilimlerdeki bu konu ile ilgili değerlendirmeler genellikle sosyal bilimlerin ilmî statüsü, obje ve sübjede arasındaki ilişkiler, 'objektivitenin' anlamı, uygun metotların belirlenmesi, objenin an-lamlı yapısı gibi alanlara yayılmıştır.

Hebermas tarafından işaret e-dildiği üzere yorumlamanın iki temel özelliği mevcuttur. Bunlar: Sosyal bilimlerdeki konuların ön-yapılanmalarından doğan problem-leri ihbar etmesi; Tabii bilimlerin objektif anlaşılmasını sağlamasıdır.

Bilgi sosyolojisinin alanı bilgidir. Ancak, bu, zaman zaman epis-temolojik anlamda bir bilginin sınırlarına sirayet etmekle birlikte bil-gi sosyolojisinin uğraştığı bilgi, sosyal olarak belli bir anlam kazan-mış olan bilgidir. Merton'un bilgi sosyolojisinin paradigmaları sınıf-landırmasında tüm entelektüel ürünler, alana dahil edilmektedirler.

Bunlar genel olarak ahlâkî inançlar, ideolojiler, fikirler, düşünce ka-tegorileri, felsefe, dinî inançlar, sosyal normlar, pozitif bilim, tekno-loji, vs... dir İnsan davranışı ile ilgili sorular değişik sahalarda ele alı-nabilmekte ve bulgular her alanın kendine has yaklaşımı ve teorik çerçevesinde anlamlı bir bütünü ifade edebilmektedir.

[6] Eski Hindistan'da, Vedanta sisteminden türeyen ve adını rahipler sınıfı Brahmanlarla kişisel olmayan dünya ruhu Brahman'dan alan felsefi, teolojik ve ahlâki düşünceler bütünü.

Vedaları vahiy mahsulü kutsal kitap olarak kabul eden ve ruh göçüne yer veren söz konusu dini inanca göre, Brahman bütün tanrısall güçlerin üstündeki ezeli ve ebedi Tanrı'dır. Brahman, eşyanın kaynağı olduğundan, ebedi mutluluk Brahman'da yok olmaktadır.

Dipnotla

[7] Casiye suresi, 23. ayet

[8] İsra suresi, 84. ayet

[9] Enbiya suresi, 23. ayet

[10] Kehf suresi, 104. ayet

[11] A'raf suresi, 6. ayet

[12] Maide suresi, 70. ayet

[13] Ahkaf suresi, 13. ayet

[14] Nisa suresi, 119. ayet

[15] Bihar'ul-Envar, c. 46, s. 81

[16] Mefatih'ul-Cinan, Kumeyl duası

[17] Nisa suresi, 123. ayet

[18] Tuhef'ul-Ukul, s. 54

[19] İnfitar suresi, 17-18. ayetler

[20] A'raf suresi, 187. ayet

[21] Fatır suresi, 15. ayet

[22] Bihar'ul Envar, c. 2, s. 32, 22. hadis

[23] Rum suresi, 30. ayet